

Redegørelse fra et forstudie af offentlig erstatning til ofre for kriminalitet

Denne redegørelse er resultatet af en to måneders bevilling fra Justitsministeriets Forskningspulje til et forstudie af offentlig erstatning til ofre for kriminalitet. Redegørelsen er udarbejdet af Fil.dr. Anita Rønneberg, tilknyttet Forskningsafdeling III, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke personalet ved Erstatningsnævnets sekretariat for deres imødekommenhed og hjælpsomhed i forbindelse med arbejdet med forstudiet.

INDLEDNING

Ordningen med offentlig erstatning til ofre for kriminalitet har eksisteret i Danmark siden 1976. Ansøgninger om erstatning behandles af Erstatningsnævnet i henhold til offererstatningsloven, lovbekendtgørelse nr. 688 af 28. juni 2004.

I 2005 modtog Erstatningsnævnet 3.437 ansøgninger om erstatning, hvilket er en stigning på ni procent i forhold til 2004. I medfør af offererstatningsloven er der i alt udbetalt 82.349.341 kr. i erstatning i 2005, og af disse er det lykkedes politiet at inddrive 11,4 procent, svarende til 9.345.901 kr. fra skadevolderne (Erstatningsnævnet 2005).

Erstatningsnævnet betaler erstatning for personskade som følge af en overtrædelse af straffeloven. Man kan f.eks. få erstatning for udgifter til medicin, tandbehandling og psykologbehandling som følge af tilskadekomsten. Hvis man har været syg som følge af skaden kan der også betales godtgørelse for svie og smerte (sygedage) samt erstatning for tabt arbejdsfortjeneste. Der betales desuden erstatning for visse afgrænsede personlige ejendele, der er blevet ødelagt samt mindre kontantbeløb, som mistes i forbindelse med forbrydelsen. Udover det betales der kun erstatning for tingskade, hvis overtrædelsen er begået af en person, som er tvangsanbragt i institutioner under kriminalforsorgen. I det omfang erstatning betales af skadevolder eller dækkes af forsikring, betaler Erstatningsnævnet ikke erstatning. Andre betingelser for at få erstatning er, at forbrydelsen skal være meldt til politiet uden unødigt ophold, at man skal have fremsat krav om erstatning overfor skadevolderen hvis sagen har været for retten, og endelig skal kravet om erstatning overfor Erstatningsnævnet fremsættes senest to år efter forbrydelsen er begået. Det er muligt at få erstatning selv om gerningsmanden er ukendt, ikke kan findes eller ikke kan straffes pga. for lav alder eller utilregnelighed (www.civilstyrelsen.dk, Erstatningsnævnet, hentet den 1. juni 2006).

Ansøgningen om erstatning udleveres af politiet og afleveres til politiet det sted hvor forbrydelsen er blevet anmeldt. Politiet videresender ansøgningen til Erstatningsnævnet, vedlagt relevant sagsmateriale, når politiet har færdigbehandlet sagen. Fra Erstatningsnævnet modtager en sag til sagsbehandlingen påbegyndes går der for tiden op til cirka seks måneder. Omkring 30 procent af de sager nævnet modtager behandles imidlertid allerede inden en måned efter modtagelsen efter en særlig procedure for ukomplicerede sager.

Erstatningsnævnet består af tre medlemmer, en formand, som skal være dommer, et medlem som er udnævnt efter indstilling fra Socialministeren og et medlem som er udnævnt efter indstilling fra Advokatrådet. Sagsbehandlingen i nævnet varetages af sekretariatet, der indhenter alle nødvendige oplysninger, udarbejder et resumé af sagen og en indstilling til nævnet om sagens afgørelse. I henhold til nævnets forretningsorden kan en række sager dog afgøres enten af formanden alene uden forelæggelse for nævnet, eller af sekretariatschefen alene uden forelæggelse for formanden eller nævnet. Den enkelte sagsbehandler har også en begrænset adgang til selv at afgøre en række nøje afgrænsede sager (Erstatningsnævnet 2005). De fleste ansatte ved sekretariatet har en juridisk baggrund, men der er også et par ansatte med en kontorfaglig baggrund og mange års erfaring med juridisk sagsbehandling.

UNDERSØGELSEN

Baggrund

Baggrunden for gennemførelsen af den offentlige erstatningsordning til ofre for kriminalitet var ifølge Vestergaard (1988) dels et ønske om at forbedre ofrenes situation, dels var der mere overordnede kriminalpolitiske hensyn. Drivkraften havde bl.a. sin baggrund i en erkendelse af, at det typiske offer – ligesom den typiske gerningsmand – hører til i de mest ressourcefattige samfundsgrupper, og at der ofte hverken foreligger forsikringsdækning eller betalingsevne, hvis lovovertræderen overhovedet kendes og kan drages til ansvar. Når det gælder de mere overordnede hensyn nævner Vestergaard, at erstatningsordningen implicerede en slags kompensation for en kriminalpolitisk udvikling, der betød generelle forbedringer af lovovertrædernes vilkår, men hvor ofrene blev glemt. Der opstod derfor et behov for at tildele ofrene en højere ”status” i kriminalpolitisk sammenhæng. Vestergaard mener, at erkendelsen af vanskelighederne med at gøre noget ved den stigende kriminalitet sikkert bidrog til den opfattelse, at et samfund, som ikke kan beskytte sine borgere ordentligt, i det mindste må forsøge at hjælpe de hårdest ramte, hvis de ikke kan få deres tab dækket gennem forsikring eller sociale ydelser. Ved at vise interesse for ofrene håbede man også at skabe en øget forståelse hos befolkningen for en moderne kriminalpolitik, herunder kortere frihedsstraffe og øget anvendelse af kriminalforsorg i frihed (Vestergaard 1988).

I en artikel om kompensation til ofre for kriminalitet i Storbritannien, taler Miers også om vedligeholdelsen af individers tillid til retssystemet som et dybereliggende moralsk argument som han mener ligger til grund for indførelsen og opretholdelsen af en offentlig erstatningsordning, "...the government recognises that the public feels a sense of responsibility for, and sympathy with, the innocent victim of a crime of violence. It is 'simply right' that these sentiments are given financial expression. Underlying this simple moral assertion is a more powerful argument that draws on elements of these doctrinal arguments. This is that to experience crime is to experience a failure in civic trust; that is, in the trust that citizens have (and are encouraged to have) in the capacity of the criminal justice system to protect them." (Miers 2006, s.5).

Udviklingen i Danmark følger i øvrigt tendensen i flere andre vesteuropæiske lande, hvor staten i stigende grad har taget et ansvar for at forbedre ofrenes situation, og givet dem mulighed for økonomisk kompensation, hvis erstatning ikke kan opnås på anden vis (se f.eks. Rock 2004, Svensson 2006, Tham 2001). Generalforsamlingen i FN vedtog i 1985 en deklARATION, som beskriver de grundlæggende rettigheder for ofre for kriminalitet og magtmisbrug. Deklarationen indeholder bl.a. en bestemmelse om offentlig erstatning. Deklarationen er ikke juridisk bindende, men vedtagelsen var enstemmig – en omstændighed, som i det mindste kan opfattes som et udtryk for tilslutning til visse kriminalpolitiske principper, der har fået en helt grundlæggende betydning verden over (FN 1985, Vestergaard 1988)

På trods af, at ordningen med offentlig erstatning til ofre for kriminalitet har eksisteret i Danmark siden 1976, er der ikke på noget tidspunkt indsamlet systematiske oplysninger om ofrenes oplevelse af og erfaring med ordningen. Som Vestergaard har påpeget (1988)¹ så ved vi derfor stort set ingenting om f.eks. graden af brugertilfredshed, og en undersøgelse, som søger at afdække et sådant spørgsmål må altså siges at være både nødvendig og relevant. Det er også relevant at få belyst, hvilken betydning erstatningsordningen kan have for ofrene selv, dvs. hvilken rolle spiller erstatningen både i et praktisk og i et mere symbolsk perspektiv? Et britisk studie fra 1980'erne har f.eks. vist, at ofre for en voldsforbrydelse betragtede kompensationen som en stillingtagen fra samfundets side, deres lidelse blev anerkendt og taget alvorligt (Shapland 1986). I en svensk statslig udredning tales der om kompensationen som et middel for ofrets genoprettelse, eller som en terapeutisk lindring, der gør at offeret lettere kan komme sig efter forbrydelsen (SOU 1998:40).

¹ Vestergaard har også i en avisartikel i 1996 efterlyst en undersøgelse af brugertilfredsheden (Jyllandsposten, 3. maj 1996). En søgning på diverse biblioteksdata-baser viser heller ikke, at der skulle være foretaget en undersøgelse med udgangspunkt i ofrenes oplevelse af og erfaring med erstatningsordningen.

Formål

Det forstudie, som der her er bevilliget midler til har haft to formål. Dels har hensigten været at undersøge om de ansøgninger om erstatning, som behandles af Erstatningsnævnet er af en sådan karakter, at de indeholder oplysninger, som kan bruges til at danne sig et billede af hændelsesforløb og af forventninger og bevæggrunde hos de personer, der har søgt om erstatning. Dette formål har altså primært været af eksplorativ karakter. Undersøgelsens andet formål har været at danne baggrund for udformningen af en ansøgning om forskningsmidler til et større komparativt projekt om offentlig erstatning til ofre for kriminalitet. Dette skulle ske i samarbejde med institut for kriminologi ved Stockholms Universitet, hvor man også havde planer om at gennemføre et forstudie, og i den forbindelse at gennemgå et mindre antal ansøgninger om offentlig erstatning til ofre for kriminalitet. Meningen var, at undersøgelsen af de ansøgninger om erstatning, som behandles af Erstatningsnævnet henholdsvis Brottsoffermyndigheden i Sverige kunne bruges til at opnå en basisviden, og få idéer til spørgsmål og perspektiver i forhold til en ansøgning om midler til et videre forskningsforløb.

Metode

For at kunne vurdere om de ansøgninger om erstatning som Erstatningsnævnet træffer afgørelser om, typisk er af en sådan karakter, at de indeholder oplysninger, som kan bruges til at danne sig et billede af hændelsesforløb, forventninger og bevæggrunde hos de personer, der har søgt erstatning, har det været nødvendigt at gennemgå et antal af de sager Erstatningsnævnet har behandlet.

I alt har jeg gennemgået 50 afsluttede sager, fordelt på to omgange, først 20 og siden 30 sager. Motivet for at starte med 20 sager var dels, at et tilsvarende antal skulle gennemgås ved Brottsoffermyndigheden i Umeå/Sverige, dels var det bedst at starte med et lille antal for at undersøge om sagsakterne overhovedet var et interessant materiale, set ud fra et kriminologisk perspektiv. For at få adgang til sagerne var det nødvendigt, at søge om aktindsigt hos Erstatningsnævnet. Bevillingen om aktindsigt betyder at jeg har underskrevet en erklæring om tavshedspligt, som bl.a. indebærer, at oplysningerne i sagsmapperne kun er tilgængelige for mig, at de behandles strengt fortroligt og at de ikke videregives i en form, der gør identifikation af enkeltpersoner mulig. Det betyder selvfølgelig, at jeg ved redegørelsen af resultaterne fra gennemgangen ikke gengiver detaljerede oplysninger om enkelte sager.

Samtlige 50 sager er fremtaget fra arkivet af en ansat i sekretariatet efter mine instrukser, hvilket skulle sikre et så tilfældigt udvalg som muligt. De første 20 sager skulle vælges blandt de sager, der var afsluttet i løbet af 2005. Det skulle være en voldssag og hændelsen skulle være sket i 2004. Dette for at sikre en så stor grad af lighed som muligt med fremgangsmåden i det svenske forstudie. For de efterfølgende 30 sager var det kun et krav, at de skulle være afsluttet i løbet af

2005. I dette forløb var jeg nemlig også interesseret i, at få et billede af variationen i sagerne i forhold til den straffelovsovertrædelse sagen henviser til.

Selve gennemgangen har fundet sted ved Erstatningsnævnets sekretariat, hvor jeg har fået adgang til et ledigt arbejdsrum. I forbindelse med hver enkelt sag har jeg ført egne notater med oplysning om f.eks. den straffelovsovertrædelse sagen henviser til, ansøgerens køn og alder, skadedato, hvilken type erstatning der var søgt om, resultatet af Erstatningsnævnets afgørelse, beskrivelse af hændelsesforløb og andet, som kunne være interessant.

Resultater

Hvis jeg inden gennemgangen af ansøgningerne havde spurgt personalet ved Erstatningsnævnets sekretariat, er det meget muligt at de ville have sagt, at sagsakterne ikke er særlig velegnede til at indhente oplysninger om hændelsesforløb, forventninger og bevæggrunde hos de personer, der har søgt erstatning. Akterne er oftest kortfattede og temmelig formelle. De indeholder sædvanligvis f.eks. selve ansøgningsbegæringen fra skadelidte, korrespondance mellem ansøger og Erstatningsnævnet og/eller mellem ansøgers advokat og Erstatningsnævnet samt et resumé-dokument, som sammenfatter sagens centrale oplysninger. Sagsmappen indeholder også i flere tilfælde diverse dokumentation for udgifter, lægeerklæring og/eller politiattest vedr. skadetilfælde, uddrag fra dom og vidneforhør. I sjældne tilfælde indeholder sagen også personlige breve eller E-mails, der beskriver skaden og dens konsekvenser for ofret mere indgående. Selv om sagsakterne oftest er kortfattede og formelle, har det alligevel været informativt og interessant at gennemgå et antal afsluttede sager, ikke mindst fordi det har givet opslag og idéer til relevante indfaldsvinkler og spørgsmål til et videre forskningsforløb.

Man kan altså sige, at gennemgangen af sagsakterne har været særdeles relevant og givende i forhold til forstudiets bredere formål, nemlig - i samarbejde med kollegaer ved Stockholms Universitet – at udfærdige en ansøgning om forskningsmidler til et større komparativt projekt om offentlig erstatning til ofre for kriminalitet. Ansøgningen om midler til dette projekt, som altså omfatter Sverige og Danmark, blev færdig og sendt til Brottsofferfonden i Sverige i april 2006. Den 19 juni fik vi et positivt svar på ansøgningen. Forskningsmidlerne er bevilliget, og det komparative projekt forventes således at komme i gang til august 2006. Projektet skal ledes af professor Henrik Tham, institut for kriminologi, Stockholms Universitet. Fra Sverige deltager også Fil.dr. Lise-Lotte Rytterbro, institut for kriminologi, Stockholms Universitet og fra Danmark deltager Fil.dr. Anita Rönneling. Projektbeskrivelsen vedlægges som bilag til denne redegørelse, men meget kort kan det siges, at projektet bl.a. skal omfatte en ny gennemgang af ansøgninger om erstatning og interviews/spørgeskema med ofre, for at få belyst spørgsmålet om brugertilfredshed med erstatningsordningen samt hvilken praktisk og symbolsk betydning erstatningen kan have for ofrene selv i de respektive lande. Desuden har projektet fokus på

spørgsmålet om forventninger hos de personer, der søger om offentlig erstatning. En ny gennemgang af ansøgninger om erstatning skal gøres for en kvantitativ beskrivelse af hvem der søger erstatning, for hvad etc. Udgangspunktet for projektet er viktimologisk/kriminologisk frem for juridisk eller økonomisk, selv om en undersøgelse af regelsættet og den praksis der råder omkring en ansøgning om erstatning i Sverige henholdsvis Danmark selvfølgelig skal indgå.

Når det nu viser sig, at der er bevilliget midler for et videre forskningsforløb i Sverige og Danmark, kan man også se, at forstudiet har tjent yderligere et godt formål. Det er en klar fordel, at vi allerede har gennemgået et antal af Erstatningsnævnets/Brottsoffermyndighedens afsluttede sager, for det betyder nemlig, at det videre forløb bliver mere målrettet og effektivt, idet vi allerede har et grundlæggende kendskab til sagernes beskaffenhed samt til nogle praktiske og administrative rutiner omkring en ansøgning om erstatning. Desuden har forstudiet skabt et grundlag for kontakt til personalet ved Erstatningsnævnets sekretariat og ved Brottskadeenheden i Umeå/Sverige, hvilket forhåbentlig vil vise sig at være til gavn i det kommende projektforsøg.

Derimod er jeg nok kommet til den konklusion, at sagsmapperne fra Erstatningsnævnet generelt ikke har indeholdt tilstrækkelig information for at danne sig et billede af forventninger og bevæggrunde hos de personer, der har søgt om erstatning. På den anden side er det tydeligt fra flere sager, at ansøgeren har haft nogle forventninger i forhold til ansøgningen om offentlig erstatning, men det er ikke muligt at danne sig et billede af forventningernes karakter og hvad de eventuelt bygger på. Eksempelvis gennemgik jeg en sag, der indeholdt flere personlige breve fra ansøger, som skrev om hændelsen og hvordan den havde påvirket hende selv og hendes nærmeste familie, og medført nogle meget indgribende og negative forandringer i deres hverdag. Brevene beskrev også meget tydeligt, hvordan hun oplevede at være blevet dårligt behandlet hos politiet og de sociale myndigheder i forbindelse med hændelsen. Det var ikke til at tage fejl af, at kvinden nu regnede med en eller anden form for retfærdighed eller oprettelse i forhold til ansøgningen om erstatning. Derimod var det ikke muligt at gennemskue hvordan kvindens forventninger var sammensat, og selvfølgelig var det heller ikke muligt at få viden om hendes oplevelse af ansøgningsproceduren og af Erstatningsnævnets afgørelse i sagen. Selv om denne sag altså var mere detaljeret end de fleste andre sager som jeg gennemgik, blev det alligevel tydeligt, at det er nødvendigt at tale med ofrene selv, for at få deres syn på sagen.

På baggrund af gennemgangen af sagsmapperne er det altså ikke muligt at gennemføre en analyse i egentlig forstand, idet oplysningerne oftest er kortfattede og temmelig formelle. Derimod er det muligt at redegøre for sagernes beskaffenhed mere præcist ifølge de formelle oplysninger. Derudover skal jeg pege på nogle af de forskelle man kan se mellem Danmark og Sverige, når

det gælder materialets karakter og de mere generelle træk ved erstatningsordningen i de respektive lande. Endelig er det selvfølgelig muligt at redegøre for de spørgsmål og overvejelser, som er opstået som følge af gennemgangen af sagerne, spørgsmål som kan være relevante i forhold til det videre forskningsforløb.

Hvem har søgt om erstatning?

For de første 20 sager var det fire kvinder og 16 mænd, som havde søgt erstatning, og for de næste 30 sager var det 11 kvinder og 15 mænd. I tre af disse sager gik det ikke at se hvilket køn ansøger havde. Personen var indvandrer af navn, men blev kun omtalt i kønsneutrale termer (dvs. ”ansøger”, ”skadelidte” eller ”personen”). I en sag var der tale om en organisation som ansøger. Sammenlagt var kønsfordelingen i de 50 sager altså ca. 15 kvinder og ca. 31 mænd, der havde søgt erstatning.

Alderen blandt de 15 kvinder var i gennemsnit 27 år på tidspunktet for tilskadekomsten, med 13 år som det yngste og 50 år som det ældste. 10 af kvinderne var 30 år eller yngre. Blandt de 31 mænd var gennemsnitsalderen ca. 29 år, med 13 år som det yngste og 62 år som det ældste. 16 af mændene var 30 år eller yngre på tidspunktet for tilskadekomsten. Både blandt kvinder og mænd er der altså en stor spredning i alder, men generelt kan man sige at de fleste af ansøgningerne er fra yngre personer.

Hvad har man søgt erstatning for?

De første 20 sager var udelukkende ansøgninger efter hændelser af vold (§244, §245-246) eftersom det jo var et af kriterierne for udvælgelsen. I de følgende 30 sager henviste ansøgningen om erstatning i 20 tilfælde til sager om vold, i fire tilfælde til sædelighedsforbrydelser og i et tilfælde henviste ansøgningen til forbrydelse mod den personlige frihed. I de sidste fem tilfælde var der enten tale om hændelser, som ikke er omfattet af straffeloven, eller om straffelovsovertrædelser, som ikke omfatter skade på person (f.eks. formueforbrydelser) og som derfor ikke berettiger til offentlig erstatning².

At en overvejende del af de sidste 30 sager handlede om hændelser af vold, ligger i øvrigt helt på linie med fordelingen blandt Erstatningsnævnets sager generelt. Af Erstatningsnævnets årsberetning 2005 bilag 1 fremgår det at sager om vold (§244 og §245-246) udgjorde 70 procent af samtlige sager dette år.

² Beskrivelsen af denne fordeling baseres udelukkende på den lovparagraf, som er anført på sagsmappens forside, og fortæller altså ikke noget om fordelingen af straffelovsovertrædelser efter at Erstatningsnævnet har foretaget sin vurdering. F.eks. kan en hændelse som er rubriceret som vold godt ende med at blive et afslag, da det af vurderingen fremgår, at det ikke med tilstrækkelig sikkerhed kan antages, at det er en overtrædelse af straffeloven, dvs. det er ikke en hændelse af vold i juridisk forstand.

Når det gælder sager om vold har ansøgningen om erstatning i de fleste tilfælde handlet om godtgørelse for svie/smerte (sygedage) i forbindelse med tilskadekomsten. Udgifter til tandbehandling og lægeerklæring, og erstatning for personlige ejendele, som er ødelagt i forbindelse med tilskadekomsten, er også almindeligt forekommende poster i de ansøgninger, der henviser til sager om vold. Det er heller ikke ualmindeligt, at personen har søgt om erstatning for transportudgifter (f.eks. taxakørsel) til og fra skadestuen i forbindelse med hændelsen. For sædelighedsforbrydelser handler det i samtlige tilfælde om erstatning for tort og godtgørelse for svie/smerte (sygedage).

Hvor mange er blevet tilkendt erstatning?

Af de i alt 50 sager som jeg har gennemgået er ansøgeren blevet tilkendt erstatning i langt de fleste tilfælde, nemlig i 29 sager, inklusive de sager hvor kun dele af ansøgningen om erstatning er imødekommet. I 15 tilfælde er der givet afslag på ansøgningen om erstatning og i de sidste seks tilfælde er ansøgningen enten bortfaldet da tabet dækkes via forsikring, eller også er sagen afsluttet og genoptages først, når der foreligger dokumentation for det rejste krav.

Blandt de 15 sager, hvor der er givet afslag på ansøgningen om erstatning, begrundes det oftest med, at det ikke med tilstrækkelig sikkerhed kan antages at hændelsen er sket ved en overtrædelse af straffeloven. I andre tilfælde skyldes afslaget f.eks., at der er tale om en straffelovs-overtrædelse, som ikke omfatter skade på person.

Et billede af det ”typiske” hændelsesforløb?

Selvfølgelig var der en vis grad af variation i de 50 sager jeg har gennemgået. Hver hændelse er på en måde unik, idet det er nye personer og nye forhold, som spiller en rolle i hændelsesforløbet. Samtidig er det sådan, at jeg genkendte ting og omstændigheder fra sag til sag, og derved fik en fornemmelse af, at flere af sagerne havde mange lighedspunkter med hinanden, sagerne havde så at sige nogle centrale fælles træk.

Det billede jeg har fået på baggrund af gennemgangen af de 50 sager er, at det oftest handler om voldsforbrydelser af mindre alvorlig karakter, i det mindste set ud fra et juridisk perspektiv. Det typiske forløb i de fleste af de sager jeg har gennemgået er en yngre mand, der er blevet slået eller sparket i forbindelse med aktiviteter i det danske natteliv. Oftest har der været tale om berusede personer, og tilskadekomsten består typisk i en flænget læbe, en ødelagt tand, et hævet kindben, et blåt øje eller lignende. Meget ofte er det beløb man søger erstatning for ikke særlig stort. Det har typisk handlet om godtgørelse for et par sygedage (taksten er 150 kr. pr. dag i 2006) og erstatning for en jakke eller et par bukser, som er blevet ødelagt i forbindelse med hændelsen.

Det betyder imidlertid ikke, at hændelsen er ”mindre alvorlig” for den som har været udsat for det, ligesom det beløb man søger erstatning for selvfølgelig heller ikke siger noget om de psykiske og sociale konsekvenser som tilskadekomsten kan have haft for ofret. Netop derfor er det ekstra relevant at få belyst hvilken funktion erstatningen har, set ud fra ofrets perspektiv.

I enkelte tilfælde var der tale om vold af grov karakter, og her vidnede de forskellige dokumenter i sagsmapperne også om meget alvorlige konsekvenser for ofret. I et tilfælde var der f.eks. tale om langvarig behandling hos psykolog og en langvarig sygeperiode som følge af sociale traumer. I et andet tilfælde var der tale om en hændelse, der var rubriceret som vold. Sagen endte imidlertid med et afslag på ansøgningen om erstatning, da det ikke med tilstrækkelig sikkerhed kunne antages, at det var sket ved en overtrædelse af straffeloven. Ikke desto mindre vidnede sagsmappen om meget omfattende konsekvenser for den skadelidte, og af korrespondancen fra ansøger til Erstatningsnævnet fremgår det også, at ansøger selv var af den opfattelse, at han havde været udsat for vold. I nogle få af de i alt 50 sager jeg gennemgik, var der altså tegn på en konflikt mellem de juridiske rammer og ansøgerens opfattelse af sin virkelighed, og det er i dette spændingsfelt som forventninger og skuffelse kan agere, og måske spille en stor rolle for ofrets oplevelse af sin situation.

Danmark - Sverige

Til sidst et par ord om forundersøgelsens materiale i forhold til materialet fra Sverige. Generelt er der en stor grad af lighed mellem den type oplysninger som sagsmapperne indeholder i Danmark og Sverige, dvs. sagerne består hovedsagligt af formelle oplysninger i begge lande. En vigtig forskel er dog, at i Sverige indeholder sagerne oftere et personligt brev eller en E-mail fra ansøger, hvor hændelsen beskrives med egne ord og mere dybtgående end hvad de øvrige dokumenter giver mulighed for. Ifølge min kollega i Stockholm forholder det sig desuden sådan, at sagsbehandlere ved Brottskadeenheden i Umeå ofte opfordrer ansøgerne til at vedlægge en personlig beskrivelse af hændelsen til den formelle ansøgning.

Udover det er der nogle væsentlige forskelle mellem Danmark og Sverige i forhold til forskernes adgang til materialet i sagsmapperne. I Danmark var det nødvendigt at søge om aktindsigt, det var ikke tilfældet i Sverige. I Danmark indeholdt bevillingen om aktindsigt bl.a. en klausul om at jeg ikke må bruge gennemgangen af sagerne som udgangspunkt for at rette henvendelse til de personer, der er nævnt i materialet, eller disses pårørende. I Sverige har sagsbehandlere ved Brottsoffermyndigheden ikke nævnt sådan et forbehold. Endelig indeholder bevillingen om aktindsigt i Danmark også en klausul om kopiering af materiale fra sagsmapperne. Eventuel fotokopiering skal ske på en sådan måde, at jeg skal indlevere en oversigt over det materiale, som ønskes kopieret, og nævnet gennemgår herefter materialet for at se, i hvilket omfang ansøgningen kan imødekommes. I forbindelse med gennemgangen af de sidste 30 sager ønskede

jeg at fotokopiere materiale fra to sager. Min motivering var, at sagerne var meget omfattende og jeg havde brug for fotokopier af visse dokumenter som støtte for min hukommelse. Min forespørgsel blev ikke imødekommet, da man på det foreliggende grundlag ikke havde mulighed for at give tilladelse til fotokopiering. Blandt andet mente man, at sagerne var meget specifikke, og man ville sikre sig, at så specifikke og personlige oplysninger ikke havnede udenfor Erstatningsnævnets felt. Ved Brottsoffermyndigheden i Sverige blev forskerens adgang til ansøgningsmaterialet heller ikke administreret med en klausul om fotokopiering, men selvfølgelig forpligtigede forskeren sig til at behandle oplysningerne fortroligt.

Endelig vil jeg nævne, hvordan det forholder sig med antallet af ansøgninger i Danmark henholdsvis Sverige. I 2005 modtog Erstatningsnævnet 3.437 ansøgninger om erstatning, i Sverige modtog Brottsoffermyndigheden 10.887 ansøgninger. Sverige oplever ligesom Danmark en stigning i antallet af ansøgninger i forhold til tidligere år. I Danmark blev der udbetalt cirka 82 millioner i erstatning i 2005, i Sverige ligger beløbet på cirka 87 millioner (Brottsoffermyndigheten 2005).

I Brottsoffermyndighedens årsberetning skiller man mellem sager som gælder personskade (10.023 ansøgninger i 2005) og sager som gælder tingskade eller ”ren förmögenhetsskada” som det hedder på svensk (864 ansøgninger). Det viser, at der tilsyneladende også er forskel mellem Danmark og Sverige i forhold til hvad man kan få offentlig erstatning for. I Danmark betaler Erstatningsnævnet erstatning for personskade som følge af en overtrædelse af straffeloven. Der betales desuden erstatning for visse afgrænsede personlige ejendele, der er blevet ødelagt, samt mindre kontantbeløb, som mistes i forbindelse med forbrydelsen. Udover det betales kun erstatning for tingskade, hvis overtrædelsen er begået af en person, som er tvangsanbragt i institutioner under kriminalforsorgen. I Sverige har man i princip det samme lovgrundlag, men på Brottsoffermyndighedens hjemmeside fremgår, at erstatning for tingskade også kan betales selv om gerningsmanden ikke er tvangsanbragt i institutioner under kriminalforsorgen, og hvis det er en specielt følsom sag, f.eks. hvis skaden har indvirket alvorligt på den skadelidtes mulighed at forsørge sig selv eller sin familie (www.brottsoffermyndigheten.se, Brottskadeersättning, hentet den 21. juni 2006).

SPØRGSMÅL OG OVERVEJELSER TIL ET VIDERE FORSKNINGSFORLØB

Gennemgangen af sagerne fra Danmark og Sverige har givet anledning til overvejelser og spørgsmål, som er relevante at få belyst i et videre forskningsforløb.

Eksempelvis kunne det være interessant med en grundig beskrivelse af procedurerne omkring en ansøgning om erstatning i de respektive lande. Hvad sker der, når et offer får information om

muligheden for erstatning? Hvem giver denne information, og hvad indeholder den? Er brugerne af erstatningsordningen tilfreds med den information de har fået, og hvordan oplever de at være blevet behandlet af forskellige instanser i forbindelse med spørgsmålet om erstatning?

Derudover er det selvfølgelig interessant at få belyst, hvordan det forholder sig med brugertilfredsheden i de respektive lande. Hvilke oplevelser og erfaringer har personer, der har søgt om erstatning med erstatningsordningen i Danmark henholdsvis Sverige? Hvilken rolle spiller erstatningen for dem, både i et praktisk men også i et mere symbolsk perspektiv? Er man tilfreds eller utilfreds med den erstatning man har fået? Er der store forskelle mellem Danmark og Sverige i forhold til graden og sammensætningen af tilfredshed eller utilfredshed, og hvordan kan det i givet fald forklares?

I 1997 skrev formanden for Erstatningsnævnet i Danmark, landsdommer Michael Lerche, en kronik som følge af, at der havde været omtalt sager i pressen, hvor der var rejst kritik af Erstatningsnævnet. Lerches budskab var bl.a., at kritikken er forfejlet og uberettiget på flere punkter, og at den bl.a. har sin baggrund i, at historier om ganske ekstraordinært store erstatningsbeløb i udlandet nogle gange har skabt helt urealistiske forventninger hos ofrene om størrelsen af erstatningen, som loven og dansk erstatningsret ikke giver mulighed for at dække (Jyllandsposten, 30. oktober 1997).

Det kan altså også være interessant at få belyst hvilke forventninger brugerne i Danmark henholdsvis Sverige har til erstatningsordningen og til behandlingen af deres ansøgning om erstatning? Er deres forventninger f.eks. blevet indfriet, eller kan man se en høj grad af skuffelse hos brugerne? Hvis brugerne af erstatningsordningen giver udtryk for forventninger, hvad handler forventningerne så om? (handler de f.eks. først og fremmest om sagsbehandlingstiden eller handler de om størrelsen af erstatningen?). Forholder det sig sådan, at brugerne giver udtryk for nogle helt urealistiske forventninger til størrelsen af erstatningen? Er der forskel mellem Danmark og Sverige i forhold til spørgsmålene om forventninger, og hvordan kan det i givet fald forklares?

Som nævnt tidligere så beskrives erstatningen til ofre for kriminalitet i nogle sammenhænge som en terapeutisk lindring, erstatningen skal hjælpe ofret til at komme sig efter forbrydelsen. Samtidig viser international forskning og erfaring, at muligheden for erstatning ikke nødvendigvis forbedrer ofrenes situation (se f.eks. Killias 1990, Villmow 1990). Hvordan forholder det sig i Danmark og Sverige i forhold til spørgsmål af denne art? Taler brugerne af erstatningsordningerne f.eks. om erstatningen som en terapeutisk lindring eller er det helt andre typer af motiv som dukker op?

I den viktimologiske forskning taler man om begrebet ”double victimization”, efter at personen er blevet offer for en forbrydelse, bliver vedkommende igen offer, men denne gang for selve retssystemet (se f.eks. Shapland 1986, Svensson 2006). Beskrivelsen af oplevelsen af dobbelt viktimisering tager oftest udgangspunkt i ofrets relation til politi eller domstole. I tilknytning til det kunne et interessant spørgsmål være, om man også kan tale om denne type af viktimisering i forhold til en ansøgning om offentlig erstatning? Er der altså ofre som taler om oplevelsen af at være blevet ofre igen, i forhold til en ansøgning om erstatning (eller muligvis i forhold til et afslag på ansøgningen om erstatning)?

Dette er eksempel på nogle af de mange spørgsmål og overvejelser som forundersøgelsen har givet inspiration til. Nogle af spørgsmålene er egnede til at afgrænse, uddybe og følge op på i det videre forskningsforløb, andre er blot taget med for at illustrere, at på trods af forstudiets begrænsede omfang så har det alligevel givet anledning til en del at bygge videre på.

KONKLUSION

Forstudiet har været givende og relevant på flere måder:

- Den gennemgang af ansøgninger om erstatning, som er blevet gennemført hos Erstatningsnævnet henholdsvis Brottsoffermyndigheden i Sverige, har givet et grundlæggende kendskab til sagernes beskaffenhed, til nogle praktiske og administrative rutiner i forbindelse med en ansøgning om erstatning og endelig til de muligheder og begrænsninger, som ligger i et materiale af denne karakter.
- Forstudiet har dannet baggrund for udformningen af en ansøgning om forskningsmidler til et større komparativt projekt om offentlig erstatning til ofre for kriminalitet, en ansøgning som er udfærdiget i samarbejde med kollegaer ved institut for kriminologi ved Stockholms Universitet. Ansøgningen er imødekommet med midler fra Brottsofferfonden i Sverige. Projektet, som altså omfatter Danmark og Sverige, forventes at komme i gang til august 2006 og projektperioden beregnes at blive cirka to år.
- Endelig har forstudiet dannet grundlag for kontakt til personalet ved Erstatningsnævnets sekretariat og ved Brottskadeenheten i Umeå/Sverige, hvilket forhåbentlig vil vise sig at være til gavn i det videre forskningsforløb.

København i juli 2006

Fil.dr. Anita Rönneling

LITTERATUR

Brottsoffermyndigheten, "Årsredovisning 2005". Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Erstatningsnævnet, "Årsberetning 2005". København: Civilstyrelsen.

FN (1985), Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk, RES/40/34, bilag 3 i Wergens, A. *Ett viktinologiskt forskningsprogram*. Umeå: Brottsoffermyndigheten, 2002.

Killias, M. (1990), "Victim-Related Alternatives to the Criminal Justice System. Compensation, restitution and Mediation", i: Kaiser, G. & Albrecht, H-J. (red.), *Victims and Criminal Justice. Legal Protection, Restitution and Support*. Freiburg: Criminological Research Reports by the Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, Vol. 51.

Miers, D. (2006), "Looking beyond Great Britain: the development of criminal injuries compensation". Draft chapter for Handbook on Victims and Victimology.

Rock, P. (2004), "Constructing Victim's Rights. The Home Office, New labour, and Victims". Oxford: Oxford University Press.

Shapland, J. (1986), "Victims and the Criminal Justice System", i: Fattah, E. A. (red.), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. London: MacMillan.

SOU 1998:40, "Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?" Betänkande av Brottsofferutredningen. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.

Svensson, K. (2006), "Socialt arbete med brottsoffer. Sympati, empati och organisering". Stockholm: Carlssons.

Tham, H. (2001), "Brottsoffrets uppkomst och framtid", i: Åkerström, M. & Sahlin, I. (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

Vestergaard, J. (1988), "Offentlig erstatning til ofre for kriminalitet – juristeri og offentlige almisser?", i: *Kriminalitetens ofre*. København: Københavns Universitet, Kriminalistisk instituts stencilserie nr. 50, 1988.

Villmow, B. (1990), "Victim Compensation in some Western Countries", I: Kaiser, G. & Albrecht, H-J. (red.), *Victims and Criminal Justice. Legal Protection, Restitution and Support*. Freiburg: Criminological Research Reports by the Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, Vol. 51.